

Mirosława Pałaszewska

Wystawy o tematyce współczesnej w Muzeum Niepodległości

Niepodległość i Pamięć 10/1 (19), 255-269

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mirosława Pałaszewska

Wystawy o tematyce współczesnej w Muzeum Niepodległości

Pierwszą wystawą przygotowaną przez pracowników Muzeum Historii Polskich Ruchów Niepodległościowych i Społecznych* – Mirosławę Pałaszewską i Macieja Rutkowskiego oraz Jerzego Kalinę, który był autorem projektu plastycznego, był **Czas niepokornych. Historia opozycji w Polsce w latach 1970-1989**. Otwarto ją w poniedziałek 8 października 1990 roku. Zaproszenie w formie telegramu brzmiało:

PILNE. MIESZKAŃCY WARSZAWY, już od 9 października 1990 zapraszamy na wystawę „Czas niepokornych” stop historia opozycji w Polsce w latach 1970-1989 stop instalacje plastyczne Jerzego Kaliny stop pałac Radziwiłłów stop al. Świerczewskiego 62 stop od wtorku do piątku 10.00-17.00 stop sob.-niedz. 10.00-16.00. Muzeum Ruchów Niepodległościowych i Społecznych.

Przed wejściem do budynku postawiono beczki oraz metalowe konstrukcje używane przy demonstracjach. Na balkonie umieszczono napis „Stocznia Gdańska”, migające światła (z wozów milicyjnych) oraz rzeźbę Włodzimierza Lenina, który „zaglądał” do hallu.

Wystawa zajmowała wszystkie sale wystawowe i hall na pierwszym piętrze. Aby uzyskać odpowiedni nastrój, Jerzy Kalina zaproponował wysłonięcie wszystkich okien zdjęciami rentgenowskimi (aluzja do prześwietlania naszego życia). We wszystkich salach postawiono płoty, na których dopiero umieszczono plakaty, ulotki i fotografie.

W hallu poświęconym latom siedemdziesiątych zaprezentowano obrazy olejne podarowane I sekretarzowi KC PZPR Edwardowi Gierkowi oraz obrazy przedstawiające robotników. Wyeksponowano także albumy fotograficzne (m.in. „Wiosenna wystawa kwiatów w SGGW-AR w Warszawie 7-8 V 1977 r.”, „Centralne dożynki Poznań 1977”, „Wizyta I sekretarza KC PZPR Towarzysza Edwarda Gierka w Uniwersytecie Warszawskim 18 I 1978 roku”, album ofiarowany E. Gierkowi podczas wizyty gospodarskiej na Warmii i Mazurach 13 II 1974). W gablotach znalazły się modele zakładów pracy (Huta Metali Nieżelaznych w Szopienicach, Petrochemia Płocka, Huta Kościuszko), model kutra rybackiego, modele maszyn (Najnowocześniejsza technologia przedzenia na świecie. Przędzarka bezwrzecionowa typ PF-1, ciągnik „Ursus”), wazon z węgla kamiennego, rzeźba górnika w węglu, pierwsza miedź z Huty Miedzi „Głogów II”, pierwsze odkuwki wykonane z Zakładzie Metalurgicznym FMWiG „Glińnik” w Gorlicach, pierwsza surówka z Wielkiego Pieca nr 2 Huty Katowice.

* Nazwa Muzeum niepodległości funkcjonująca w latach 1990-1991.

Nad stołem z albumami fotograficznymi zawieszono na trzech linach kamień. Na jednym z foteli położono marynarkę męską obwieszoną ponad 100 znaczkami NSZZ „Solidarność”. Z boku ustawiono manekin ubrany w odzież stoczniowca, kask z napisem „K 1”, opaskę biało-czerwoną z napisem „Solidarność”.

W sali pierwszej na ustawionym prostokątnym płocie naklejono plakaty z lat siedemdziesiątych, podłogę wyłożono (jak i w innych salach) arkuszami blachy. Na bocznych ścianach wyeksponowano ulotki, prasę, fotografie związane z działalnością organizacji opozycyjnych: Komitet Obrony Robotników, Wolne Związki Zawodowe, Towarzystwo Kursów Naukowych, Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”, Studenckie Komitety Solidarności, niezależny ruch chłopski, prasę katolicką (lubelskie „Spotkania”).

Jednym z pierwszych wyeksponowanych tekstów były żądania załóg Stoczni Szczecińskiej im. A. Warskiego i Stoczni Remontowej z grudnia 1970 roku oraz postulaty Stoczni Gdańskiej im. Lenina zgłoszone 16 stycznia 1971 roku. Następnie przedstawiono sprawę poprawek do Konstytucji w 1976 roku. Materiały udostępnił warszawski Klub Inteligencji Katolickiej. Zaprezentowano więc pismo z 17 stycznia 1976 roku do przewodniczącego Komisji Nadzwyczajnej dla Przygotowania Ustawy o zmianie konstytucji PRL prof. dr. Henryka Jabłońskiego, podpisane przez B. Cywińskiego, T. Mazowieckiego, A. Święckiego, J. Turowicza, A. Tycy, St. Wilkanowicza, J. Woźniakowskiego. Ważny były także „Wyjaśnienia Sekretariatu Episkopatu Polski w związku z pytaniami dotyczącymi zmiany konstytucji” podpisane przez sekretarza Episkopatu biskupa Bronisława Dąbrowskiego z marca 1976. Nie zabrakło też fotografii z głosowania 10 lutego w Sejmie nad poprawkami do konstytucji z ujęciem jedyne niegłosującego „za” Stanisława Stommy.

Kolejna sekwencja była poświęcona wydarzeniom czerwca 1976 roku w Radomiu i Ursusie. Ponieważ materiały z tamtego roku były wówczas niedostępne, pokazano fotografię pomnika z napisem „Kamień węgielny pod pomnik ludzi skrzywdzonych w związku z robotniczym protestem 25 czerwca 1976 r.” oraz fotografię Karola Modzelewskiego, autora listu otwartego do Edwarda Gierka po tych wydarzeniach.

W bogato udokumentowanej części poświęconej działalności Komitetu Obrony Robotników (a następnie KSS „KOR”) powstałego po wydarzeniach czerwcowych 1976 roku znalazły się fotografie działaczy KOR wykonane przez Andrzeja Friszke (Anieli Steinsbergowej, Jacka Kuronia, Adama Michnika, ks. Jana Zieji, Witolda Kulerskiego, Józefa Rybickiego, Jerzego Ficowskiego, Antoniego Macierewicza, Jana Kielanowskiego, Mirosława Chojeckiego, Marii Wosiek, Zofii i Zbigniewa Romaszewskich, Ludwika Cohna, Anki Kowalskiej, Henryka Wujca, Konrada Bielińskiego, Stanisława Barańczaka, Edwarda Lipińskiego, Antoniego Pajdaka, Wacława Zawadzkiego, Jana Olszewskiego, ks. Zbigniewa Kamińskiego, Wojciecha Ziemińskiego). Zaprezentowano list członków KOR do Sejmu PRL z 25 czerwca 1976 roku z wnioskiem o powołanie Komisji Poselskiej dla zbadania i publicznego ujawnienia okoliczności związanych ze strajkiem i demonstracjami. W „Apelu do społeczeństwa” podkreślono podane adresy i telefony członków Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”. Na wystawie znalazły się także fotografie z głódówek w kościele św. Marcina w Warszawie w maju 1977, w kościele św. Krzyża w październiku 1979 roku. Osobną planszę poświęcono pamięci członka KOR Stanisława Pyjasa zamordowanego w Krakowie w maju 1977 roku.

Zaprezentowano także działalność wydawniczą KOR. Pierwszą broszurą Niezależnej Oficyny Wydawniczej opublikowaną w 1977 roku było *Pochodzenie systemu* Marka Tamiewskiego (Jakuba Karpińskiego). W załączonym na końcu tekście informowano:

Niezależna Oficyna Wydawnicza (NOW-a) dąży do tego, aby wolne słowo nie stało przed barierą państwowego monopolu wydawniczo-informacyjnego. Niezależna Oficyna Wydawnicza nie reprezentuje żadnego kierunku politycznego, chce służyć różnorodnym inicjatywom twórczym. Niezależna Oficyna Wydawnicza spełni swoje zadania, jeśli społeczeństwo udzieli jej swego poparcia, jej powodzenie zależy od dostarczanych nam tekstów, pomocy w kolportażu, zdobywania materiałów i sprzętu poligraficznego, pomocy finansowej. Od nas samych zależy los wolnego słowa w Polsce.

Spośród licznych książek i broszur NOW-iej wyeksponowano m.in. *Dokumenty bezprawia, Czarną księgę cenzury*. Obok umieszczono fotografie Mirosława Chojeckiego, Konrada Bielińskiego, Pawła Bąkowskiego, Zenona Pałki. Na wystawie zaprezentowano egzemplarze „Biuletynu Informacyjnego”, „Biuletynu Informacyjnego. Aktualności życia publicznego”, „Komunikatu KSS „KOR”, „Robotnika”, fotografie twórcy i redaktora naczelnego biuletynu Seweryna Blumsztajna, współtwórcy i redaktora „Robotnika” Jana Lityńskiego oraz Heleny Łuczywo, Dariusza Kupieckiego, Henryka Wujca. Obok numerów „Głosu” pokazano fotografię jego redaktora Antoniego Macierewicza i członków redakcji: Stefana Kawalca, Piotra Naimskiego, Urszuli Doroszewskiej, Ludwika Dorna, Wojciecha Onyszkiewicza.

Po śmierci Stanisława Pyjasa powstały Studenckie Komitety Solidarności. Krakowski SKS powstał 15 maja 1977 roku. 25 maja ukazała się deklaracja SKS *Założenia i cele niezależnego ruchu studenckiego*. Na wystawie znalazła się m.in. ulotka informująca o powstaniu SKS, ulotka *Do środowisk akademickich Polski – Do pracowników naukowych i studentów z 19 XII 1977, Deklaracja Studenckiego Komitetu Solidarności wyższych uczelni Trójmiasta (Gdańsk, 5 XI 1977)*. Eksponowane materiały pochodziły ze zbiorów policyjnych.

Ważną rolę w historii polskiej opozycji odegrały Wolne Związki Zawodowe. Większość eksponatów dotyczących WZZ w Gdańsku otrzymaliśmy w darze od Zarządu Regionu Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w Gdańsku (materiały Służby Bezpieczeństwa przekazane przez Komendę Wojewódzką MO) oraz od Andrzeja Gwiazdy i Edwarda Rudnika z Gdańska. Znalazła się tutaj m.in. Deklaracja Komitetu Założycielskiego Wolnych Związków Zawodowych z 29 kwietnia 1978 roku, odezwa *Dlaczego założyliśmy wolne związki zawodowe*, numery czasopisma „Robotnik Wybrzeża” (ukazującego się od 1 sierpnia 1978), fotografie Andrzeja Gwiazdy, Krzysztofa Wyszowskiego, Anny Walentynowicz, Bogdana Borusewicz, Stanisława Kowalskiego. Zaprezentowano także obchody rocznicy grudnia 1970 roku w latach 1978, 1979 (fotografie i nekrologi). Jeden z nekrologów brzmiał: *W 8 rocznicę grudnia w dn. 18. XII.78 o godz. 14.20 zostaną złożone wieńce przed bramą nr 2 Stoczni Gdańskiej (przy ul. Doki i pętli tramwajowej 9 i 10)*. Obok fotografii Lecha Wałęsy znalazł się tekst jego przemówienia podczas obchodów w 9. rocznicę grudnia (18 XII 1979). Przedstawiono także działalność Komitetu Wolnych Związków Zawodowych w Katowicach kierowanych przez Kazimierza Świtonia (m.in. odezwę z 10 kwietnia 1978 roku: *Robotnicy i pracownicy! Przysługuje nam prawo posiadania autentycznej organizacji – Wolnych Związków...*).

Niezależny ruch chłopski był reprezentowany przez Komitet Samoobrony Chłopskiej Ziemi Grójeckiej (odezwy, numery czasopisma „Płacówka” ukazującego się od 1978 roku, „Biuletynu Informacyjnego Komitetu Samoobrony Chłopskiej Ziemi Grójeckiej”, fotografia Wiesława Kęcika).

W listopadzie 1977 roku w Warszawie w prywatnych mieszkaniach odbywały się wykłady Latającego Uniwersytetu. Wykłady cieszyły się dużym powodzeniem i odby-

wały się co dwa tygodnie. Profesor Edward Lipiński zaproponował powołanie Towarzystwa Kursów Naukowych, które miało objąć patronat nad publicznymi wykładami.

Towarzystwo Kursów Naukowych powstało z inicjatywy kilkudziesięciu polskich uczonych, pisarzy i przedstawicieli świata kultury różnych przekonań światopoglądowych i politycznych. Jego celem było przyjsie z pomocą wszystkim, którzy pragnęli uzupełnić braki w wykształceniu, spowodowane ograniczeniem wolności nauki, publikacji i wypowiedzi. Deklarację powołania do życia TKN podpisali 22 stycznia 1978 roku m.in. Stefan Amsterdamski, Stanisław Barańczak, Władysław Bartoszewski, Jacek Bocheński, Kazimierz Brandys, Tomasz Burek, Andrzej Celiński, Roman Duda, Michał Głowiński, Antoni Gołubiew, Konrad Górski, Maria Janion, Jerzy Jedlicki, Jakub Karpiński, Adam Kersten, Andrzej Kijowski, Tadeusz Konwicki, Waldemar Kuczyński, Edward Lipiński, Jan Józef Lipski, Hanna Malewska, Marian Małowist, Tadeusz Mazowiecki, Adam Michnik, Halina Mikołajska, Seweryn Pollak, Barbara Skarga, Irena Sławińska, Julian Strykowski, Jan Józef Szczepański, Wisława Szymborska, Wiktor Woroszyński, Jacek Woźniakowski. W okresie od października 1977 do maja 1978 odbyło się ponad 120 spotkań samokształceniowych w Warszawie, Krakowie, Wrocławiu, Łodzi i Poznaniu. Działalność TKN spotykała się, jak i inne organizacje opozycyjne, z represjami ze strony policji (obławy na słuchaczy, zatrzymywanie wykładowców, rewidowanie mieszkań). Na karę grzywny został skazany wykładowca Władysław Bartoszewski (za wygłoszenie 2 XI 1979 inauguracyjnego trzeci rok działalności TKN wykładu *Polskie państwo podziemne w latach okupacji hitlerowskiej*). Kilkakrotnie nie dopuszczono do wygłoszenia odczytu. Na wystawie zaprezentowano materiały podarowane przez prof. Adama Kerstena (ulotki i wydawnictwa) i fotografie wykonane przez Andrzeja Friszke.

Materiały dotyczące działalności konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” wypożyczył Andrzej Zakrzewski. Pierwsze spotkanie konwersatorium „DiP”, prowadzonego przez Collegium Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej odbyło się 14 listopada 1978 roku w sali im. Lelewela Instytutu Historii PAN na Rynku Starego Miasta 29/31 o godz. 18.00. Jak podkreślił w piśmie zapraszającym na spotkanie senior-organizator prof. dr Ignacy Tłoczek, było *ono poświęcone wymianie poglądów na temat aktualnych węzłowych problemów polityki społecznej*. Było to spotkanie robocze, wyłącznie dla osób z zaproszeniami. Na uczestnictwo w grupach mediacyjnych tworzonych przez Zespół Usługowy DiP wyrazili zgodę m.in. Jerzy Jaruzelski, Kazimierz Dziewanowski, Henryk Korotyński, Adam Uziembło, Andrzej Janowski, Anna Pawelczyńska, Jerzy Damrosz, Andrzej Bratkowski, Janina Zakrzewska, Jerzy Ciemniwski, Adam Strzembosz, Andrzej Tymowski, Jerzy Mikke, Jan Rosner, Jerzy Robert Nowak, Franciszek Ryszka, Józef Hen, Marek Drozdowski, Andrzej Wyczański, Aleksander Małachowski, Andrzej Zakrzewski. W skład Zespołu Usługowego wchodził ostatecznie: Stefan Bratkowski, Kazimierz Dziewanowski, Bogdan Gotowski, Jan Górski, Andrzej Krasieński, Jan Malanowski, Klemens Szaniawski, Andrzej Wielowieyski, Andrzej Zakrzewski, Witold Zalewski.

Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” opublikowało raporty: *Raport o stanie Rzeczypospolitej i drogach wiodących do jej naprawy, Jak z tego wyjść (opracowanie wyników ankiety)*, 1980, *Spoleczeństwo wobec kryzysu. Raport Ul*, 1981, *Polska wobec stanu wojennego. Raport czwarty*. Marzec 1982. W „Życiu i Nowoczesności” z 2 kwietnia 1981 opublikowano raport *Stan zdrowia i ochrony ludności Polski*.

Polskie Porozumienie Niepodległościowe było pierwszym ugrupowaniem niezależnej inteligencji. Rozpoczęło działalność w maju 1976 roku. Inicjator PPN Zdzisław Najder

wspominał, że pomysł ułożenia programu *wziął się z poczucia potrzeby uporządkowania pewnych spraw na piśmie, Szło więc przede wszystkim o ułożenie programu w postaci listy celów ostatecznych, które sobie – świadomie czy też nieświadomie – Polacy stawiali wówczas*¹. Na wystawie obok fotografii Zdzisława Najdera, Wojciecha Włodarczyka, Czesława Bieleckiego, Władysława Bartoszewskiego pokazano wydawnictwa PPN: *Tradycja niepodległościowa*, numery czasopisma „PPN”. Materiały dotyczące działalności PPN wypożyczył Wojciech Włodarczyk.

Z organizacji o kierunku niepodległościowym przedstawiono działalność Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Ruchu Wolnych Demokratów i Konfederacji Polski Niepodległej.

Na początkowej planszy tej części pokazano pierwsze niezależne czasopismo niepodległościowe „U Progu”, które ukazywało się od listopada 1976 roku.

Los działaczy opozycyjnych pokazano na podstawie dokumentów z archiwum prywatnego Adama Wojciechowskiego: postanowienie o tymczasowym aresztowaniu w okresie od lutego do 27 sierpnia 1975 roku w Katowicach za rozpowszechnianie za granicą wspólnie z Emilem Morgiewiczem fałszywych informacji o polskim systemie penitencjarnym, postanowienie o zarządzeniu przeszukania jego mieszkania z 27 sierpnia 1975, protokół przeszukania mieszkania, pismo prezesa Okręgowej Komisji Arbitrażowej w Katowicach z 5 marca 1975 roku informujące o skreśleniu A. Wojciechowskiego z listy aplikantów i ostatni dokument będący efektem powyższych: umowa-zlecenie na roznoszenie mleka pomiędzy WSS „Społem” w Warszawie a Adamem Wojciechowskim z 22 października 1976 roku.

Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (ROPCiO) był kierowany przez Andrzeja Czumę i Leszka Moczulskiego (wylonieni jako rzecznicy 15 kwietnia 1977 roku). Pierwszy numer ich pisma „Opinia”, redagowany przez Kazimierza Janusza, Leszka Moczulskiego i Wojciecha Ziemińskiego, ukazał się dwa tygodnie później, 30 kwietnia. Wydawali też (pod red. Piotra Typiaka i Bogumiła Studzińskiego) pismo w obronie wsi „Gospodarz”. Na planszach poświęconych ROPCiO pokazano fotografie Andrzeja Czumy, Leszka Moczulskiego, Wojciecha Ziemińskiego, rzecznika prasowego Edwarda Staniewskiego, ulotki i prasę Ruchu.

Część osób skupionych wokół „Bratniaka” (początkowo pisma gdańskiego środowiska SKS, następnie ROPCiO, redagowanego przez Aleksandra Halla i Mariana Piłkę, potem w skład kolegium redakcyjnego weszli Jacek Bartyzel, Tomasz Mróz, Wiesława Parachimowicz, Arkadiusz Rybicki) utworzyła pod koniec lipca 1979 roku Ruch Młodej Polski. W ogłoszonym komunikacie podano, że RMP jest *niezależnym ruchem ideowym, którego uczestnicy zgodzili się co do konieczności podejmowania działań na rzecz niepodległości Państwa Polskiego, umocnienia więzi narodowej Polaków, respektowania praw osoby ludzkiej, przestrzegania chrześcijańskich norm etycznych w życiu publicznym, zachowania tożsamości kultury narodowej*. Deklaracja ideowa Ruchu ukazała się 18 sierpnia 1979 roku. Na wystawie pokazano działaczy RMP: Aleksandra Halla, Arkadiusza Rybickiego, Grażynę Rybicką, Grzegorza Grzelaka oraz dwa numery „Bratniaka”.

Leszek Moczulski dążąc do utworzenia partii politycznej o radykalnym programie opublikował w czerwcu 1979 roku traktat *Rewolucja bez rewolucji*. O powstaniu partii Konfederacja Polski Niepodległej poinformowano 1 września 1979 roku podczas nielegalnej uroczystości przed Grobem Nieznanego Żołnierza w Warszawie. Wśród sygn-

1 Cyt. za A. Friszke, *Opozycja polityczna w PRL 1945-1980*, Londyn 1994, „Aneks”, s. 490-491.

tariuszy Aktu KPN znaleźli się m.in. Roman Kściuczek, Wanda Chylicka, Romuald Szeremietiew, Tadeusz Stański, Tadeusz Jandziszak. KPN wydawała czasopisma „Droga” i „Gazeta Polska”. Andrzej Szomański kierował „Wydawnictwem Polskim”. Materiały na wystawę poświęcone KPN udostępnił Leszek Moczulski i Krzysztof Król (m.in. *Deklaracja ideowa Konfederacji Polski Niepodległej*, numer „Gazety Polskiej” z 10 września 1979 roku informujący o utworzeniu KPN, egzemplarz *Rewolucji bez rewolucji* Leszka Moczulskiego).

Spośród innych organizacji niezależnych zaprezentowano także Ruch Wolnych Demokratów z lat 1978-1980 (m.in. deklarację RWD w sprawie 60. rocznicy odzyskania niepodległości z 1978 roku, deklarację RWD w związku z przebiegiem i wynikami wyborów do Sejmu). Materiały zostały udostępnione przez Adama Wojciechowskiego.

Na wystawie pokazano także działalność Janusza Krupskiego związanego z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Redagował on od jesieni 1977 roku pismo młodych katolików „Spotkania”.

Na środkowej ścianie na 11 drewnianych sylwetach były eksponowane fotografie z I pielgrzymki Jana Pawła II do Polski w czerwcu 1979 roku.

W sali drugiej poświęconej sierpniowi 1980 roku ustawiono drewniane sylwety, na których naklejono odbitki kserograficzne fotografii autorstwa Erazma Ciołka i Anny Beaty Bohdziewicz ze strajku w Stoczni Gdańskiej. W załomie między płotem a ścianą umieszczono kukiełki (m.in. Wojciecha Jaruzelskiego, Jerzego Urbana, Włodzimierza Sokorskiego). Od kukiełek prowadził zwinięty czerwony sztandar dochodzący do łopaty leżącej na podłodze. Pośrodku sali ustawiono „konstrukcję” z około stu łopat; na nich ułożono sztandary m.in. NSZZ „Solidarność”, Ruchu Młodej Polski, Konfederacji Polski Niepodległej. Z magnetofonu przez cały czas odtwarzano nagranie rozmów strajkujących stoczniowców ze stroną rządową. Na planszach umieszczono ulotki, dokumenty, notatki z okresu strajku w Stoczni Gdańskiej, wizytówki i fotografie sygnatariuszy porozumienia gdańskiego. Na kolejnych sylwetach eksponowane były zdjęcia z rejestracji NSZZ „Solidarność” i I Krajowego Zjazdu Delegatów związku. Przy wyjściu z sali (w wąskim korytarzu) umieszczono około 30 tarcz z napisem „Milicja”. Nad nimi zawieszono transparent „Solidarność żyje”. Na końcu korytarza stał manekin ubrany w strój zomowca (kask z osłoną z pleksiglasu, okulary, ocieplana kurtka, pas skórzany z kaburą, pałka, spodnie, buty skórzane).

Sala środkowa była poświęcona stanowi wojennemu. Pośrodku leżał ułożony z płyt chodnikowych i szkła krzyż, podświetlony lampkami choinkowymi. Na krzyżu leżały podsuszone kwiaty. Z boku – 9 lamp górniczych będących hołdem 9 górnikom poległym w KWK „Wujek” w grudniu 1981 roku. W czterech rogach stały koksowniki, tak popularne na ulicach Warszawy po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce 13 grudnia 1981 roku. Cała sala była ogrodzona płotami, z prawej i lewej strony podwójnie. Nad nimi umieszczono siatkę, co sprawiało wrażenie korytarza więziennego. Na wejściu wyeksponowano powiększenie kartki z kalendarza ściennego „13 grudnia 1981” i „Obwieszczenie o wprowadzeniu stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa”, podpisane przez przewodniczącego Rady Państwa PRL, 13 grudnia 1981. Kolejno zaprezentowano materiały dotyczące internowania działaczy „Solidarności” (m.in. akta Czesława Bieleckiego, Andrzeja Zielińskiego), koperty ze stemplami wykonanymi w poszczególnych obozach internowania. Niewątpliwie ciekawym dokumentem w tej części wystawy był „Telegram KG MO nr KR-YI-48/82. Poszukiwania nadzwyczajne”, w którym opublikowano dane i fotografie osób poszukiwanych przez milicję: Ludwika Dorna, Jana Naroźniaka, Zbigniewa Janasa, Bogdana Lisa, Eugeniu-

sza Szumiejko, Ewy Kulik, Bogdana Borusewicz, Zbigniewa Bujaka, Witolda Łuczywo, Heleny Łuczywo, Andrzeja Konarskiego, Władysława Kulerskiego, Urszuli Doroszewskiej. Znalazły się też zdjęcia wykonane w Białoleęce, zarówno przez internowanych jak i przez służbę więzienną.

W kolejnej sali zgromadzono sprzęt poligraficzny (powielacze, kserokopiarki, ramki do sitodruku, maszyny do pisania, suszarki fotograficzne, zszywacze, gilotynę do papieru), książki i prasę wydawane w drugim obiegu, matryce metalowe broszur i książek, matryce celuloidowe, farby do powielaczy. Wśród eksponatów znalazła się też „gadała” (głośnik z magnetofonem, który był ustawiony przez Grupy Oporu „Solidarni” na ul. Marszałkowskiej w Warszawie), wyrzutnie ulotek różnego typu, w większości wykonane sposobem chałupniczym. Wśród materiałów przekazanych przez NSZZ „Solidarność” Region Mazowsze ciekawym eksponatem była puszka z etykietką „Vizental. Corned beef Produkt von Argentinien”, gdzie w środku zamiast wołowiny znalazły się wydawnictwa emigracyjne (m.in. „Zeszyty Historyczne”, „Aneks”). Na ustawionym na postumencie monitorze wyświetlano filmy, m.in. Fidyka „Ostatki” i „Strajk”. Obok stał włączony telewizor kolorowy, na którym w czasie emisji programu I TVP ukazywał się napis „Solidarność żyje”, który był emitowany z nadajnika sygnału opracowanego przez dr inż. Witolda Wierzejskiego z Politechniki Warszawskiej.

W ostatniej sali zaprezentowano prace niezależnych twórców, a przede wszystkim laureatów nagród kulturalnych „Solidarności”. Znalazły się tu rysunki m.in. Jacka Fedorowicza, Marka Kononowicza, Bożeny Koroczyckiej, Moniki Łobodzińskiej, Hanny Huskowskiej-Młynarskiej, Andrzeja Gila, Bolesława Gasińskiego. Część prac pozostało anonimowych. W gablotach zaprezentowano kasety magnetofonowe wydawane w okresie stanu wojennego przez różne oficyny (m.in. NOW-ą, CDN, Stefana Bratkowskiego – „Gazeta dźwiękowa”). Przy stołach umieszczono słuchawki, poprzez które można było wysłuchać nagrań z kaset drugoobiegowych.

Zaprezentowano także pokazną kolekcję pocztówek świątecznych, znaczków „Poczty Solidarność”, kopert ze stemplami głównie wykonanymi w obozach internowania: Białoleęce, Jaworzu, Wierzchowie, Strzebielinku, Kwidzyniu, a także banknoty Niezależnego Banku Polskiego, m.in. 1 rubel targowicki, 1 guan (Białoleka). W gablotach znalazły się także oficjalne banknoty NBP o nominalne 10 i 20 zł z pieczętami: „pseudowybory bez nas”, znakiem Solidarności walczącej, „Solidarność, bojkotujemy, Ty wybierasz, oni zabierają”; „Na listy PRON głosuje WRON”, „Wrona orła nie pokona. Kandydaci nasi siedzą”.

W ramach imprez towarzyszących zorganizowano Wieczór Dokumentów Filmowych w dniach 17-21 października 1990 roku. Prezentowano wówczas filmy *Narodziny Solidarności*, *Polski jesteśmy warci*, *Pochód i zachód*, *Major albo rewolucja krasnali*, *Do broni*, *Z życia pomników*.

Wystawę, która była dużym wydarzeniem kulturalnym w stolicy, można było zwiedzać do końca lutego 1991 roku. Ekspozycja była także prezentowana w Polskim Ośrodku Kultury i Informacji w Pradze oraz (wspólnie z Centrum Sztuki Studio) w Hertie-Tiefgarage des City Centers w Mulheim w Niemczech.

12 grudnia 1990 roku odbyło się otwarcie wystawy **Grafika podziemna Teresy i Mariusza Wieczorkowskich**. Dom Wydawniczy Teresa i Mariusz Wieczorkowscy istniał od 1984 roku, początkowo w Kutnie a potem, po pożarze domu, w Warszawie. Większość ich grafik była umieszczana w czasopiśmie drugoobiegowym „Niepodległość”. Na wystawie pokazano ulotki związane z bojkotem wyborów do Sejmu w 1985 roku i referendum w 1987 roku, numery „Gazety Podziemnej. Solidarność Ziemi Kut-

nowskiej”, koperty ze znaczkami Poczty Podziemnej wydawanej przez RKW NSZZ „Solidarność” Ziemi Kutnowskiej, banknoty Funduszu Oporu „Solidarności” Ziemi Kutnowskiej.

Pośrodku sali na stole ustawiono prowizoryczny warsztat. Zwiedzający mogli poznać poszczególne etapy pracy. Grafika umieszczona na matrycy była odbijana na papierze i przepuszczana przez wyciskaczkę ze starej pralki. Obok stały farby, butelka z terpentyną, leżał wałek do rozprowadzania farby. Przybyli na otwarcie wystawy otrzymali pamiątkowe koperty z nadrukiem „Dom Wyd. 1984-1990. Teresa i Mariusz Wieczorkowscy. Grafika podziemna”.

Podczas wernisażu odbyła się promocja setnego numeru miesięcznika „Niepodległość” pisma Liberalno-Demokratycznej Partii „Niepodległość” ukazującego się w drugim obiegu od 1982 roku, połączona z uroczystym zakończeniem wydawania pisma. Jak podano w stopce, pismo było drukowane w fikcyjnych Zakładach Graficznych im. „Obrońców Wujka”. Oprócz numeru setnego zwiedzający otrzymali także dodatek nadzwyczajny z 12 grudnia 1990 roku. Na numerze przechowywanym w muzealnej bibliotece widnieją podpisy członków redakcji Marii Słowikowskiej i Adama Chajewskiego. W dodatku do ostatniego numeru miesięcznika politycznego „Niepodległość” podano, że było ono wydawane oprócz wyżej wymienionych także przez Witolda Gadowskiego i Stanisława Rójka. Tu także zamieszczono grafikę Teresy i Mariusza Wieczorkowskich *Widmo krąży po Europie*, na której przedstawiono Włodzimierza Lenina w łańchmanach, który z pałacu Radziwiłłów, w którym kiedyś mieściło się Muzeum Lenina, wynosi swoją rzeźbę.

Wystawę można było zwiedzać do 27 stycznia 1991 roku.

W 10. rocznicę ogłoszenia stanu wojennego 13 grudnia 1991 roku odbyło się otwarcie zorganizowanej wspólnie z Radiem „S” wystawy **Tamte dni**, na której zaprezentowano fotografie Anny Beaty Bohdziewicz „Fotodziennik – piosenka o końcu świata (1982-1985)” oraz tkaniny Marty Ludwiki Kodym.

Anna Beata Bohdziewicz z wykształcenia jest etnografem. W latach 1974-1980 pracowała w filmie jako drugi reżyser. Współpracowała m.in. z W. Borowczykiem, K. Kieślowskim, F. Bajonem, K. Zanussim, A. Trzosem-Rastawickim. Doszła do wniosku, że bardziej odpowiada jej samodzielna twórczość i zajęła się fotografowaniem polskiej rzeczywistości. Rejestrowała życie na gorąco. Fotografowała to, co się działo w jej domu, poza nim na ulicach Warszawy, gdzieś w Polsce i poza nią. Każde zdjęcie opatrywała swoistym komentarzem, bardzo osobistym i wyrażającym jej nastroje w danym momencie.

Ten komentarz stał się bardzo ważny i podnosił znacznie wartość fotografii. Fotograficzny pamiętnik zaczęła prowadzić w listopadzie 1982 roku.

Na jednym ze zdjęć sfotografowano płot z ponaklejanymi plakatami z wizerunkiem Ronalda Reagana w kapeluszu kowbojskim i z pistoletem na tle postaci Adenauera w krzyżackim płaszczu i rycerza krzyżackiego na koniu. Zdjęcie opatrzone komentarzem: „Niedziela 7.XI.82 – Anty amerykańskie plakaty na ulicy Pięknej: *Rozlepiacz plakatów powiedział mi, że kazano im nalepiać je na płotach, żeby nie było wiadomo KTO... Jakby to nie było wiadomo*”.

Zdjęcie murów koło Teatru Polskiego we Wrocławiu wykonane w niedzielę 28 listopada 1982 roku zarejestrowało stylizowany napis *Solidarność* oraz rysunek krasnoludka z podpisem „wygra *Solidarność*”. Fotografie rejestrowały bardzo ważne wydarzenia. Prezentowana fotografia z uroczystości pożegnania Jana Pawła II w dniu 23 czerwca 1983 roku ukazała sylwetkę ministra spraw zagranicznych S. Olszowskiego

stojącego za papieżem z założonymi rękami w niedbalej pozie. Z kolejnej pielgrzymki naszego wielkiego rodaka do kraju w 1987 roku wyeksponowano fotografię wykonaną podczas mszy św. w Gdańsku w piątek 12 czerwca. Widoczne były nieprzebrane rzesze modlących się i liczne transparenty, m.in. *Solidarność; Nie jesteś już niewolnikiem, nie wolno Ci być niewolnikiem!; Solidarność Warszawa pozdrawia Ojca Świętego; Jeśli chcecie zachować pokój, pamiętajcie o człowieku*. I komentarz autorki: *Tak Gdańsk powitał Ojca Świętego...* A z kolei zdjęcie ołtarza papieskiego wykonane w niedzielę 14 czerwca skomentowano: *Pałac Kultury po wyjeździe Papieża. Zupełnie inny*.

Zdjęcie wykonane w środę 27 czerwca 1984 roku opatrzone komentarzem: *Teatr 8 Dnia wystąpił mimo zakazu ministra Bajdora. I został „rozwiązany”*. Kolejne, wykonane trochę później w poniedziałek 8 sierpnia 1984 roku, przedstawiało bardzo szczupłego Adama Michnika: *Adam Michnik (z prawej) przed kilku dniami wypuszczony z „aresztu” (dwa lata i osiem miesięcy)*. Z tego samego roku pokazano szopkę przy kościele św. Stanisława Kostki na Żoliborzu, pierwszą po tragicznej śmierci ks. Jerzego Popiełuszki. Dzieciatko zostało umieszczone w bagażniku samochodowym. *Mamy bardzo smutne święta* – podpisała Anna Bohdziewicz.

Na innym zdjęciu widoczni są policjanci w hełmach, z tarczami i pałkami prowadzącymi mężczyznę w białej koszuli. Zostało wykonane w czwartek 1 maja 1986 roku i podpisane: *rzecznik prasowy Urban oświadczył, że w tym roku milicja nie stosowała przemocy wobec uczestników niezależnych manifestacji pierwszomajowych*.

Marta Ludwika Kodym ukończyła rzeźbę i tkaninę artystyczną w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Studia ukończyła z wyróżnieniem i nagrodą ministerstwa Kultury i Sztuki. Brała udział w wielu wystawach w kraju (*Warszawa w sztuce* 1971 i 1977, *Festiwal sztuki* 1979 i 1981, *Triennale tkaniny unikatowej* 1978, *Ogólnopolska wystawa tkaniny unikatowej* 1979, *Portret wojska* 1980) i zagranicznych (Londyn 1976, Bruksela 1976, Monaco 1976, Kolonia 1977, Bergen 1978, Paryż 1976, Mart 1979, Hagen 19979 i Darmstad 1988).

Widzenie stanu wojennego przez Martę Ludwikę Kodym było zupełnie inne. Widziała to samo co Anna Beata Bohdziewicz, ale w tkaninie pokazywała to co najbardziej przeżywała i zapamiętała: smutek, rozpacz, uczucie zagrożenia i chęć wyzwolenia się z tego a także okrucy życia codziennego.

Na wystawie znalazły się dwie tkaniny przedstawiające dzieci w okresie stanu wojennego (*Zabawa w chowanego, Dziewczynka z zabawkami*). Często były one świadkami, jak milicjanci rozpędzali tłumy zgromadzonych ludzi czy nawet wychodzących z kościoła, gonili za młodymi ludźmi. Dzieci zaczęły się bawić w strzelanie, pogonie, zapomniały o zabawkach. *Zabawa w chowanego* przedstawia taką paradoksalną zabawę w chowanego z milicją - ironiczna zabawa, bo nie w takie zabawy winni się bawić się młodzi ludzie. Na tkaninie kilkoro uczniów ucieka przed goniącym milicjantem w ciemnych okularach z pałką. Jeden z nich ma podniesione ręce. Motyw podniesionych rąk powtarza się w kilku tkaninach.

W kolejnej pracy *Dziewczynka z zabawkami* mamy podobny świat. Zabawki zostały odrzucone a dziewczynka ma w rękach jako zabawki armatkę i czołg. Nie ma podwórka, zieleni a tylko kraty kojarzące się z sytuacją w kraju.

Tkanina *Krainy szczęśliwe* to ucieczka rodziców w inny, sztuczny świat, świat ba-jek, kiedy dzieci zadawały kłopotliwe pytania o zmorach życia. Symbolicznie przedstawiono mur kamienny i czarodziejską bramę, przez którą się przechodzi do krain szczęśliwych.

W okresie stanu wojennego ostoją dla większości był Kościół. Nie tylko wierzący szukali w nim pociechy i schronienia. Wszyscy klękali pod otłazem, wszyscy się oddawali opiece Niepokalanej. Tkanina *Do Ciebie się uciekamy* ukazuje kilka zapłakanych i zrozpaczonych postaci, którzy znajdują ukojenie u stóp Matki Bożej.

Golgota powstała jeszcze w grudniu 1981 roku. Pod oknami mieszkania artystki w pierwszych dniach stanu wojennego po godzinie milicyjnej biegał mężczyzna i żądał karetki pogotowia dla rodzącej żony. Telefony były wyłączone. Spotkał patrol milicyjny i poprosił o pomoc. Marta Kodym była świadkiem, jak ów mężczyzna został pobity przez milicjantów, którzy odjechali pozostawiając go na ulicy. Na tkaninie *Golgota* widoczni są zagubieni, przestraszeni ludzie. Jedna z kobiet wyciąga ręce do góry, inna ciężarna obejmuje brzuch. Przed nimi znajdują się trzy czołgi i karetka pogotowia. W głębi widoczne są trzy krzyże.

Kołędniczy '81 – pierwsze Boże Narodzenie, kiedy to w wielu oknach umieszczono świeczki. Mimo że w swojej wymowie tkanina jest smutna, nie brak i optymizmu, który daje światło świeczki trzymanej przez dziewczynkę zamiast żłobka.

Kłopoty życia codziennego przedstawia tkanina *Na zakupy*. Ukazani zostali smutni ludzie z pustymi, ażurowymi siatkami.

Spętany kojarzący się dość jednoznacznie, powstał po ogłoszeniu wiadomości o męczeńskiej śmierci księdza Jerzego Popiełuszki, który przed wrzuceniem do wody został związany. Kojarzy się także ze śmiercią oficerów polskich zamordowanych w Katyniu i Miednoje.

Krzyk – tkanina wykonana z czarnego ażurowego sznurka, wyglądała jak grafika, przypominając Muncha *Krzyk na moście*. Otwarte usta i pełno kresek. Kolejna tkanina *Wspólne smutki* przedstawia dwie płaczące sylwetki w oknie.

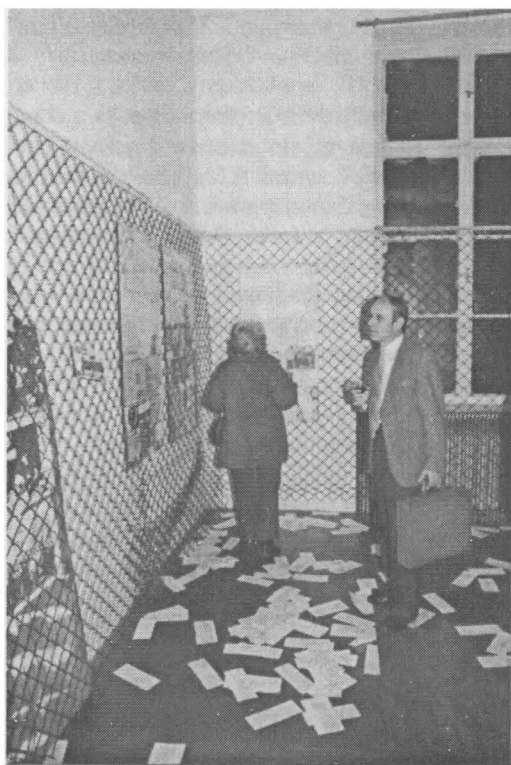
Na wystawie zaprezentowano dwie tkaniny z cyklu *Portrety starych ludzi*. Jedna z nich, w odcieniach szarości i czerni, przedstawia portret ukochanej prababci artystki Marii Tarnowskiej (*Portret M.T.*), druga natomiast zatytułowana *Starzec* ukazuje twarz zmęczonego człowieka i oddaje doskonale nastrój przygnębienia panujący wówczas w kraju.

Ciekawą tkaniną przestrzenną był *Czerwony tryptyk*, na którym po obu stronach znalazły się postacie ówczesnego rzecznika rządu Jerzego Urbana i mężczyzny w czerwonym krawacie. Pośrodku umieszczono sylwetkę mężczyzny z podniesionymi rękami.

Mimo że zaprezentowane tkaniny dotyczyły trudnego okresu w historii Polski, większość z nich miała w sobie dużo optymizmu.

Komisarzem wystawy była Anna Oleszczuk, natomiast autorką projektu i aranżacji plastycznej Marta Kodym.

Rok później, w jedenastą rocznicę wprowadzenia stanu wojennego w Polsce, w niedzielę 13 grudnia 1992 roku wspólnie z Ośrodkiem KARTA i II Programem TVP została zorganizowana akcja **13 grudnia – obraz stanu wojennego**. Na przygotowanej przez Miroslawę Pałaszewską i Martę Kodym wystawie zaprezentowano najciekawsze wydawnictwa i prasę z tego okresu, fotografie z manifestacji ulicznych, jakie się odbywały 1 i 3 maja. Fotografie te otrzymaliśmy z Komendy Stołecznej Policji. Zwróciliśmy się z apelem do zwiedzających, aby spróbowali zidentyfikować osoby utrwalone na zdjęciach. W gablotach zaprezentowano znaczki „Poczty Solidarność”, karty świąteczne, koperty z pieczętkami z obozów internowania oraz koperty z pieczętką „ocenzurowano”. Przedstawiono też satyrę stanu wojennego, m.in. znane wszystkim rysunki Jacka Fedorowicza. W hallu wyeksponowano dokumenty urzędowe (obwieszczenie o wprowadzeniu stanu wojennego, fotografię Wojciecha Jaruzelskiego ogłaszającego

Fragmety wystawy „Czas niepokornych”
(1990)

Plakat wystawy „Grafika podziemia” Teresy i Mariana Wieczorkowskich

NIEPODLEGŁOŚĆ.

12·XII· 1990
MIESIĘCZNIK POLITYCZNY

WARSZAWA MUZEUM RUCHÓW NIEPODLEGŁOŚCIOWYCH
PAŁAC HADZIWIŁÓW DAWNIEJ LENINA
DODATEK NAZWYCAZAJNY

WIDMO KOMUNIZMU KRAZY PO EUROPIE

TO NIEPRAWDOPODOBNE, ALE TO FAKT
W.I. LENIN. DZIEŁA WYBRANE, 1949, TOM I, STR. 514, WERSZ 11.

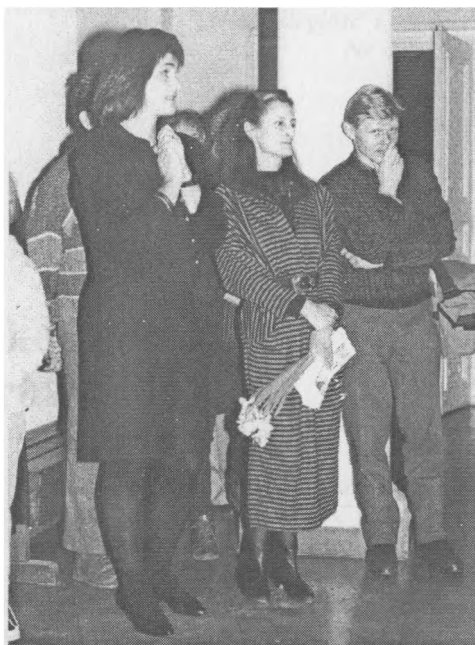
32-450 | Marian Wieroskiński 1990

I TAK OTO, KU POWSZECH-
 NEMU ZASKOCZENIU - JEŻELI
 KTOŚ SIĘ SPODZIEWAŁ PO W
 ŻARTACH - DOCZEKAŁIŚMY
 SIĘ CZASÓW, ŻE W MUZEUM
 LENINA /BYŁYM !!!/ ODETYWA
 SIĘ WYSTAWA PODTITENNA
 GRAFIKI ORAZ PROMOCJA SET-
 NEMU NUMERU PISMA, KTÓREGO
 TYTUŁ JESZCZE DO NIEDAWNA
 BRZMIAŁ JAK PROWOKACJA:
"NIEPODLEGŁOŚĆ"

Setny numer miesięcznika politycznego „Niepodległość” z okazji otwarcia wystawy „Grafika podziemia”

Otwarcie wystawy „Tamte dni” (13 grudnia 1991 r.), od lewej autorki: Anna Beata Bohdziewicz i Marta Ludwika Kodym

Fragment wystawy „Tamte dni”